

С.Й. Гонгало
(Національний університет "Острозька академія")

Матеріали технічного запису судового засідання як об'єкти криміналістичних експертиз

Ключові слова: докази, фонограма, оригінал, копія, експертиза.

У зв'язку з бурхливим розвитком науки і техніки, вдосконаленням існуючих і появи нових засобів фіксації інформації гостро постало питання їх використання як додаткових засобів закріплення доказів у судовій та слідчій практиці і як об'єктів дослідження при проведенні різного роду криміналістичних експертиз. Причому питання полягає не лише в удосконаленні, а й у розробці нових методик криміналістичного дослідження новітніх, зокрема електронних документів як нетрадиційних об'єктів експертизи, появи нових видів криміналістичних експертиз [1].

На практиці досить часто виникають труднощі щодо з'ясування доказової сили матеріалів технічного запису судового засідання (фонограми). Такі питання вирішуються за допомогою криміналістичних експертиз. Експертиза значною мірою підвищує надійність і доказову силу зібраних у справі матеріалів, забезпечує встановлення об'єктивної істини [5, 51].

Згідно із п. 10 ст. 6 та п. 1 ст. 197 ЦПК України суд під час судового розгляду справи здійснює повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу. Закон не розкриває поняття такого засобу. В криміналістиці ж засоби фіксації – це прилади, апаратура, технічні комплекси, матеріали, за допомогою яких можна зафіксувати на матеріальному носії джерело інформації,

скопіювати, змодельовати або законсервувати його [8, 71].

Детальна регламентація фіксування судового засідання технічними засобами та пов'язані з ними питання визначені Наказом Державної судової адміністрації України № 84 від 21 липня 2005 р. "Про затвердження Інструкції про порядок фіксування судового процесу технічними засобами" [4]. Ця Інструкція встановлює єдиний порядок фіксації та вимоги до комплексів з фіксування судового процесу. Зокрема у п. 2 даної Інструкції дано поняття основних термінів, що слід визнати відповідним при проведенні експертно-криміналістичного дослідження відповідних об'єктів. *Фіксування судового процесу технічними засобами* (далі – технічне фіксування судового процесу) – технічний запис судового засідання за допомогою комплексу з фіксування судового процесу, що включає в себе створення аудіофонограми судового засідання (п. 2.1). *Комплекс з фіксування судового процесу* (далі – комплекс звукозапису) – сукупність апаратно-програмних засобів, приладів і відповідних інструкцій, що забезпечують належне фіксування, зберігання, копіювання (дублювання) та використання інформації, яка відображає хід судового засідання (судового процесу) (п. 2.2). *Фонограма* – звуковий запис на відповідному носії (магнітному диску, диску для лазерних систем зчитування тощо) су-

дового засідання, що перетворений у форму електронних даних та включає обов'язкові реквізити: дату, час, місце створення запису, номер справи. Фонограма є вихідним матеріалом для виготовлення її примірників (копій) (п. 2.3). *Примірник фонограми* – копія фонограми на відповідному матеріальному носії, яка виконана безпосередньо чи опосередковано з цієї фонограми і містить всі дані фонограми. Примірником фонограми є архівна та робоча копії (2.4). *Оригінал фонограми* – фонограма, утворена в процесі безпосереднього фіксування звукової інформації, яка походить від свого джерела, запис на вбудованому носії комплексу звукозапису (п. 2.5). *Архівна копія фонограми* (далі – архівна копія) – запис на відповідному носії комплексу звукозапису, що має статус оригіналу та призначений для довготривалого зберігання в архіві. Архівна копія використовується для створення робочих копій у разі їх недостатності, пошкодження або знищення та вирішення спірних питань. Конверт диска з архівною копією повинен мати помітку “Архівна копія” (п. 2.6). *Робоча копія фонограми* (далі – робоча копія) – запис на відповідному носії комплексу звукозапису або на комп'ютері архіваріуса. Робоча копія призначена для поточної роботи, наприклад, для створення копій для сторін процесу, прослуховування суддями та сторонами процесу тощо (п. 2.7).

Інструкція встановлює вимоги до комплексу звукозапису, а також дає перелік технічних пристроїв, що можуть бути використані для фіксації ходу судового засідання: цифровий магнітофон “Тритон” (застосовується у місцевих загальних судах) (п. 11.1); система технічного фіксування судового процесу “Реєстратор” (застосовується в апеляційних загальних судах) (п. 11.2); система технічного фіксування судового процесу “СРС-Феміда” (застосовується в місцевих та апеляційних господарських судах) (п. 11.3); система технічного фіксування судового процесу “Оберіг” (застосовується в судах загальної юрисдикції) (п. 11.4).

Важливим є й положення п. 5 Інструкції щодо “технології (порядку) звукозапису”,

а саме: в п. 5.2.1 зазначено, що секретар перед початком роботи зобов'язаний перевірити працездатність пристроїв, провести тестування для перевірки того, що складові комплексу звукозапису (мікрофони, мікшер тощо) працюють нормально та запис іде правильно. Тестовий запис зберігається разом з фонограмою судового засідання (п. 5.2.3). Технічне фіксування судового процесу починається з моменту відкриття судового засідання (п. 5.3.1). Такий запис повинен вестись з дотриманням певних методик, напрацьованих практикою [2, 240–242; 6, 106–111]. На фонограмі обов'язково мають бути зафіксовані: місце і дата проведення судової дії, час її початку і закінчення, посада і прізвище особи, яка здійснює судову дію, прізвище, ім'я по батькові кожної особи, яка бере участь у її провадженні. По закінченні звукозапис повністю відтворюється, і особа своєю заявою посвідчує його правильність. На фонограму записуються і всі доповнення та поправки до показань. Звукозапис не замінює протоколювання слідчої (судової) дії [9, 113]. Вважаємо, що будь-які зупинки чи перерви при здійсненні запису повинні бути оговорені. Наприклад: “О 14.00 фіксація судового засідання технічними засобами припиняється в зв'язку з перервою у судовому засіданні”, “Фіксацію судового засідання технічними засобами відновлено о 15.00 у зв'язку з продовженням розгляду справи”.

Після закінчення судового засідання секретар створює архівну та робочу копії фонограми. Оригінал фонограми записується на комплекс звукозапису зали судового засідання, зберігається тимчасово на комп'ютері чи пристрої, з якого безпосередньо робилося фіксування, та не може бути стертим, доки не відбулося створення архівної та робочої копій (п. 5.3.11).

Після закінчення засідання секретар повинен:

- здійснити запис фонограми на компакт-диски – створити архівну та робочу копії;
- перевірити якість запису архівної копії;
- архівну копію передати архіваріусу;

- робочу копію долучити до судової справи;
- вилучити фонограму з комплексу звукозапису.

Як бачимо, після закінчення судового засідання оригінал фонограми вилучається з комплексу звукозапису, і в подальшому ми зможемо мати справу лише з робочою та архівною копіями запису. Згідно з п. 2.6 Інструкції архівна копія фонограми має статус оригіналу та призначена для довготривалого зберігання в архіві. У відповідності до класифікації документів, що використовуються у судовій та слідчій практиці, фонограма є різновидом документа [9, 60; 3, 55], а документ, в свою чергу, є джерелом доказів разом з протоколом.

Учасники судового процесу мають право на повне або часткове відтворення технічного запису судового засідання. За умови, що запис судового засідання фактично не проводився, хоча формально було створено видимість такого процесу, може бути поставлене питання про проведення експертного дослідження як носія інформації, так і всього звукозаписувального комплексу.

Це можна зробити двома шляхами. Якщо учасники судового процесу та інші особи, присутні на відкритому судовому засіданні, робили письмові записи, а також використовували портативні аудіотехнічні пристрої, такі записи можна звірити з записом судового засідання технічними засобами суду. Цим самим можна виявити місця, де запис не проводився і значима для справи інформація не зафіксована, тобто підтвердити або спростувати факт не проведення запису, вибіркового проведення фіксації чи знищення запису шляхом проведення криміналістичної експертизи. Об'єктом експертного дослідження в даному випадку буде документ, предмет – носій доказової інформації, а за речовою природою – матеріал документа (його основа – жорсткий диск ПК, лазерний диск, дискета, карта пам'яті тощо). Документ як система складається з носія та інформації, що зафіксована на ньому.

Коли об'єктом експертизи буде носій інформації, на який здійснювався техніч-

ний запис судового засідання (касета, дискета тощо), котрий є додатком до журналу судового засідання (п. 4. ст. 197 ЦПК), то в такому випадку ще буде призначена криміналістична експертиза комп'ютерної техніки та програмних продуктів, адже магнітні носії комп'ютерів нерідко є місцем зберігання чи навіть приховування інформації, що являє інтерес для розслідування злочину [5, 160]. Якщо ж виникне питання щодо наявності змін у фонограмі, створеній технічними засобами запису судового засідання, то об'єктом дослідження буде фонограма, предметом – фактичні дані, що відобразились у фонограмі, а отже, в такому разі необхідно проводити криміналістичну експертизу відеозвукозапису [5, 151, 152]. Експерту для дослідження слід надати оригінал фонограми. І у першому, і у другому випадках може виникнути необхідність дослідження експертом всього комплексу з фіксування судового процесу, оскільки об'єктом дослідження при проведенні експертизи такого роду можуть бути пристрої, за допомогою яких проводилась фіксація [7, 21].

Відповідно до п. 4.1. Інструкції для технічного фіксування судового процесу застосовуються комплекси звукозапису двох типів: персональний комп'ютер зі спеціальним обладнанням і програмним забезпеченням та цифровий магнітофон "Тритон". Експерту для дослідження повинні бути надані як апаратні, так і програмні засоби, а також обов'язково журнал судового засідання.

Таким чином, фонограма судового засідання як документ, може виступати і об'єктом експертизи комп'ютерної техніки та програмних продуктів, і експертизи відеозвукозапису. Журнал же судового засідання, зафіксований на папері, виступатиме об'єктом судово-технічної експертизи документів [5, 162].

Отже, фонограма судового засідання є документом-доказом завдяки самому факту її існування та інформації зафіксованій в ній. Разом з тим вона виступає об'єктом різних видів експертиз, що робить її дослідження складним багатоступінчатим процесом.

Список літератури:

1. **Аверьянова Т.В.** Интеграция и дифференциация научных знаний как источники и основы новых методов судебной экспертизы / Т.В. Аверьянова. – М., 1994.
2. **Аверьянова Т.В.** Криминалистика: учебник для вузов / Т.В. Аверьянова, Р.С. Белкин, Ю.Г. Корухов, Е.Р. Россинская ; под ред. Р.С. Белкина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: НОРМА, 2003. – 992 с.
3. **Белкин Р.С.** Криминалистическая энциклопедия / Р.С. Белкин. – М.: Мегатрон XXI, 2000. – 2-е изд. доп. – 334 с.
4. Державна судова адміністрація України. Наказ № 84 від 21 липня 2005 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу / <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/lavs/maim.cgi?nreg=z0868-05>
5. Экспертизы у судовій практиці / за заг. ред. В.Г. Гончаренка. – К.: Юрінком Інтер, 2005.– 388 с.
6. Криминалистика: учеб. для вузов / под ред. И.Ф. Герасимова, Л.Я. Драпкина. – М.: Высш. шк., 1994. – 528 с.
7. **Оленин Г.В.** Экспертиза цифровой аудио- и видеозаписи. Применение в следственной практике устройств цифровой фиксации аудио- и видеоинформации / Г.В. Оленин // Эксперт-криминалист.– 2009.– № 2.
8. **Салтєвський М.В.** Криміналістика: підруч.: У 2-х ч. / М.В. Салтєвський. – Ч. 1. – Харків, 1999. – 416 с.
9. **Шепітько В.Ю.** Криміналістика. Словник термінів / В.Ю. Шепітько. – К.: Ін Юре, 2004. – 264 с.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются основания и порядок использования аудиозаписи судебного заседания фонограммы как документа – доказательства и как объекта экспертных исследований.

SUMMARY

The article deals with reasons and an order of usage of a court sitting sound recording as a document evidence and as an object of an expert investigation.

Рекомендовано кафедрою кримінального процесу та криміналістики

Подано 27.08.09